

Якщо ж одна або обидві сторони мають маніпуляційну комунікаційну стратегію, то досягнення консенсусу є проблематичним або тимчасовим. При цьому консенсус не супроводжує діяльність сам по собі, тобто консенсус не є лише згодою в процесі комунікації, а вимагає спеціально поставленої задачі й додаткових зусиль по його досягненню.

Таким чином, консенсус має не лише функціональний, але й етичний зміст конвенціональності – зміст солідарності, суспільної довіри, виробництва й переукладання суспільного договору, тобто зміст особливого стану динамічної конвенції усередині суспільства, що є особливою ініціативною задачею, метою окремих навмисно й постійно затрачуваних зусиль еліти суспільства.

Література:

1. Фливерберг Б. Хабермас й Фуко – теоретики гражданского общества // Социологические исследования. – № 2. – 2000. – С. 129.
2. Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность: Лекции и интервью. Москва, апрель 1989 г. – М., 1989. – С. 16.
3. Хабермас Ю. Єдність розуму в розмаїтті його голосів // А. М. Єрмоленко Комунікативна практична філософія. – К., 1999. – С. 259.

Краснопольська Т. М., ОНЮА

ПОНЯТТЯ ГЕНДЕРУ: СТАНОВЛЕННЯ ТА ОСНОВНІ КОНЦЕПЦІЇ

В статье рассмотрено появление и становление понятия «гендер» на Западе и адаптация гендерных знаний на постсоветском пространстве, отслежены в развитии две основных концепции гендера (феминистская и гендерная), рассмотрена история толкования термина «гендер» от понимания его частью термина «пол» до выделения в отдельное более широкое понятие, существующее рядом и во взаимодействии с понятием биологического пола.

In the article was discussed the emergence and formation of the concept of «gender» on the West and the transfer of knowledge on the post-Soviet region, traced two main concepts of gender (feminist and gender), in their development, history of interpretation the term «gender» from understanding it as the part of the term «sex» fill becoming in a separate broader concept, which exists on an equal basis and in cooperation with the notion of biological sex.

Поняття “гендер” стало в останній третині ХХ століття центральною категорією міждисциплінарної наукової області знання під назвою “гендерні дослідження”. Відмінність між двома термінами “sex” (біологічна стать) і “gender” (соціокультурна стать) ввели психолог Роберт Столлер [1] і ендокринолог Джон Моні (Money) [2, с. 3]. Як первинне, найбільш абстрактне і до цих пір визнане дослідниками, визначення гендера ми візьмемо визначення, що належить Енн Оуклі: (“Стать, гендер і суспільство”, 1972):

“Стать” (sex) є словом яке співвіднесене з біологічними відмінностями між чоловіком і жінкою: видима різниця в геніталіях, відповідна різниця у відтворюючій функції. “Гендер” (gender) тим часом є предметом культури: він співвідноситься з соціальною класифікацією на “маскулінне” і “фемінінне”... постійність статі має бути визнана, але також має бути (визнана) різноманітність гендера” [3].

Появу поняття гендера не можна назвати випадковим ні історично, ні логічно. Можна сказати, що “гендер” є складовою частиною сучасного процесу глобалізації, що розуміється як залучення всього світу до єдиних універсальних процесів, що почалися ще в період великих географічних відкриттів ХV століття. Саме західна цивілізація історично і теоретично підійшла до такого етапу свого розвитку, коли необхідність гендерних змін і гендерного аналізу стала необхідністю.

Демократичні режими, що склалися, ставили на порядок денний визнання виборчих і інших законодавчих прав жінок. До цього їх підштовхувала перша хвиля жіночого руху, що піднялася в кінці ХІХ-початку ХХ століть. У цей період в багатьох країнах світу жінки поступово отримали право не лише участі в політичному житті, але одночасно право на здобування вищої освіти. Ні економіка, ні політика, ні освіта не могли вже мислитися без участі і представництва жінок.

У 1980-ті роки ключовою специфічною категорією аналізу стає “гендер” або “стать-род”, альтернативний поняттю “стать-секс” і покликаний виключити біологічний детермінізм, імпліцитно присутній в останньому. Це було феміністське тлумачення гендера.

Поняття гендера є одним з механізмів подолання ідеології патріархатності і андроцентризма.

Поняття гендера на ранньому етапі другої хвилі фемінізму не замінювало поняття біологічної статі, а лише доповнювало його.

Друге тлумачення поняття «гендер» з'являється в пізніший період другої хвилі фемінізму, коли багатьма було усвідомлено, що суспільство формує не лише особові і поведінкові характеристики людей, але також способи прояву тілесності і сексуальності. Під гендером тепер розуміється будь-яка конструйована суспільством відмінність, що має відношення до поділу людей на чоловіків і жінок, включаючи ознаки, які відрізняють жіночі тіла від чоловічих. Біологічна стать почала розумітися частиною соціально-культурної статі, гендеру.

На Заході з'явилася ідея розрізнення статі і гендера, вивчення їх взаємодії, а не поглинання одного іншим й не заміни одного іншим. Можна передбачити, що саме в цьому напрямленні і будуть розвиватись дослідження в області гендера найближчими роками.

Розуміння гендера в гендерних дослідженнях відрізняється від розуміння гендера у феміністських дослідженнях наступним:

- Відходом від есенціалізму;
- Прихильністю теорії соціального конструювання;
- Розширенням наочного поля дослідження – включенням поряд з жіночими дослідженнями чоловічих; теорій сексуальності; квір-досліджень (гей, лесбійські, бісексуальні, транссексуальніе);
- Розширенням методологічних підходів у тому числі за рахунок включення відторгнутих раннім фемінізмом другої хвилі підходів (наприклад, методів аналітичної філософії) [5].

В той же час і феміністський, і гендерний як постфеміністський проект у вивченні гендера виходять з прагнення критично проаналізувати ті, що існували раніше та існуючі, гендерні структури суспільства з метою зміни структур влади і підпорядкування, що склалися, усередині гендерної організації суспільства. Центральною категорією такого критичного аналізу виступає гендер.

1990-ті роки стали часом поширення гендерних знань Заходу на пострадянському просторі. У літературі цей термін вперше з'явився в другій редакції словника «Сучасна західна філософія» (Редактори – Лекторський В. А., Малахов С. З., Філатов В. П., Москва, 1998).

Перший навчальний посібник «Вступ в гендерні дослідження» під редакцією І. В. Костікової виходить в 2000р., тут детально розглянуто поняття гендера, прослідкована історія становлення поняття (з роботи Гейл Рубін, 1975), проаналізовані основні концепції гендера (есенціалістський і конструктивістський), а також

вказані інші підходи до розуміння гендера. У посібнику вказані роботи російською мовою, що критично розглядають поняття «гендер». [3, с. 5-26]

У 2001 році вийшли в світ два академічні навчальні посібники – Московського і Харківського центрів гендерних досліджень.

У Харківському виданні «Вступ в гендерні дослідження» під редакцією І. А. Жеребкіної представлена методологія вивчення гендера, а також його багаточисельні концепції. Видання доволі фундаментальне, багате перекладами першоджерел і кількістю авторів. На сьогоднішній день це один з найавторитетніших навчальних посібників по гендерних дослідженнях для викладачів вищих навчальних закладів на всьому пострадянському просторі.

Тут слід зазначити, що в усіх виданнях гендер трактується як соціально і культурно конструйоване поняття статі в протилежність поняттю біологічної статі. При цьому більшість авторів не сумніваються в аналітичній продуктивності поняття «гендер» при розгляді різних типів суспільства і культур, у тому числі українського суспільства і його історії.

Тим часом існує думка, що ставить під сумнів продуктивність вживання слова «гендер» в російській (та й в українській) мові і використання цього терміну для аналізу пострадянської дійсності [4].

Проте вельми важливо для визначення аналітичної користі категорії гендера на пострадянському просторі на сучасному етапі зауваження Джоан Скотт: «Гендер може ще служити критичним знаряддям (wedge) в інших країнах, в яких було менше феміністського вторгнення в політику і академічні інститути особливо там, де немає точного перекладу цього слова. Як іноземне придбання, що часто залишається без перекладу, гендер служить як точка спростування для цілого ряду проблем (про біологічну і культурну детерміацію в області статевої відмінності, так само як про західний теоретичний вплив) серед феміністок і між феміністками та їх прихильниками і ворогами». [2, с. 9]

Таким чином, якщо ставити перед собою прагматичні цілі і пам'ятати, що гендер – категорія історична, така, що розвивається, краще зробити вибір на даному відрізку політичного і академічного шляху на користь гендера.

Документально ідея гендерної рівності в світі вперше була відображена в першій програмі ООН під назвою «Розвиток жінок» (WID). Її основна ідея: жінки – це невикористаний

ресурс людства, здатний зробити свій вирішальний внесок в економічний розвиток світової спільноти.

Ці ідеї ґрунтувались не лише на політичних і психологічних наукових розробках, але і на дослідженнях молекулярно-клітинних біологів, які свідчать, що впродовж другої половини ХХ століття в крові чоловіків на рівні популяції рівень тестостерону невпинно знижується, а у крові жінок – підвищується.

Новітність концепції «впровадження гендерних підходів» в Україні в тому, що гендерна рівність стає предметом розгляду в усіх державних програмах і стратегічних шляхах розвитку суспільства. Причиною такого підходу є те що дискримінація за ознакою статі спостерігається в усіх сферах життя суспільства. У органах законодавчої влади жінки складають 5,1 %, серед керівників центральних і місцевих органів виконавчої влади – 7 %, серед власників найбільших бізнесструктур немає жодної жінки, серед власників середнього і малого бізнесу – 20 %. Заробітна плата жінок майже на третину менше, ніж чоловіків, безробітних жінок значно більше ніж безробітних чоловіків, пенсія жінок за прогнозами через 20 – 30 років складатиме в середньому 40 – 45 % пенсії чоловіків. Тут також великою проблемою є питання насилля в сім'ї.

Для реалізації гендерної політики і досягнення гендерної рівності в Україні були прийняті такі правові акти:

1. Указ Президента України від 26.06.2005р. «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків».

2. Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005р.

3. Концепція Державної програми гендерної рівності в українському суспільстві на 2006 – 2010 роки (постанова КМУ від 05.07.2006р.). Тут відмічено, що «рішення гендерних проблем потребує концептуального визначення, формування і реалізації гендерної політики як основи гендерної культури, розвитку гендерної активності жінок і чоловіків, адаптації до світових умов гендерної демократії».

До основних шляхів реалізації вказаної Програми можна віднести:

– адаптацію законодавства України до законодавства Європейського Союзу у сфері гендерної рівності, а також впровадження гендерно-правової експертизи законодавства і проєктів нормативно правових актів;

- створення механізмів використання законодавства з питань забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків (в тому числі включення такої задачі до завдань омбудсмена України);
- розробка і виконання державних цільових програм;
- підтримка суспільних ініціатив, направлених на формування гендерної культури, здійснення контролю за дотриманням гендерної рівності під час вирішення кадрових питань в органах влади;
- організація наукових і експертних досліджень з вказаних питань;
- залучення об'єднань громадян і міжнародних громадських організацій до всіх процесів формування гендерної політики;
- проведення інформаційно-просвітницької роботи по ліквідації всіх форм дискримінації за ознакою статі. Тут вже зроблено чимало: за даними Харківського центру гендерних досліджень (ХЦГД), в СНД в даний час читається більше 350 курсів по гендерних темах. На веб-сайті ХЦГД розміщені десятки програм гендерних курсів. Видається кращий в СНД журнал «Гендерні дослідження» накладом 1000 екземплярів.

Таким чином, Україна прагне до забезпечення гендерної рівності і забезпечення суспільно-політичної активності жінок. Як бачимо, дечого на цьому шляху Україні вже вдалося досягти. Подальша реалізація гендерної політики допоможе нашій державі досягти виконання принципу рівності, закріпленого в Конституції України і формування демократичної правової держави.

Література:

1. A Glossary of Feminist Theory. Ed. by Sonya Andermahr, Terry Lovell and Carol Wolkowitz London: Arnold; New York: Oxford University Press, 2000. – Цит. за: Хрестоматия феминистских текстов. Переводы / Под ред. Е. Здравомысловой, А. Темкиной. – СПб.: Дмитрий Буланин, 2000.
2. Joan W. Scott. Millennial Fantasies: The Future of “Gender” in the 21st Century. Paper presented on May 6, 2000 at the seminar “Production of the Past”, Columbia University, New York.
3. Nancy Tuana. Re-fusing Nature/Nurture // Hypatia Reborn. Essays in Feminist Philosophy. Ed. By Azizan Y. Al-Hibri and Margaret Simons. Indiana University Press. Bloomington and Indianapolis. 1990. P. 77. – Цит. за: Введение в гендерные исследования Ч. 1-3: Учебное пособие / Под ред. И. А. Жеребкиной. – Харьков, 2001.

4. Ушакин С. А. “Человек рода он”: знаки отсутствия // О мужественности. Сборник статей. Сост. С. Ушакин. – М.: Новое литературное обозрение, 2002. – С. 19.
5. Антология гендерных исследований. Сб. пер. / Сост. и комментарии Е. И. Гаповой и А. Р. Усмановой. – Минск: ПроPILEI, 2000.
6. Теория и методология гендерных исследований. – М.: МЦГИ, 2001.
7. Хрестоматия по курсу “Основы гендерных исследований”. – М.: МЦГИ, 2000.

Петришина Л. В., ОДЕУ

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЖІНКИ НАДДНІПРЯНЩИНИ В ІСТОРІОГРАФІЧНОМУ ДИСКУРСІ ХІХ ст.

В статье рассматривается правовое положение женщины в Украине и его освещение в историографии второй половины XIX ст.

In the article legal position of woman in Ukraine and its illumination in historiography of the second half of the Nineteenth Century is examined.

Видатна українська громадська діячка Зінаїда Мірна, аналізуючи розвиток українського жіночого руху у 1937 р. писала, що його “не можна відділити від загального російського жіночого руху, бо доля склалась так, що більше як двісті років Україна, завойована Москвою, провадила спільне життя з Росією, і всі її політичні, економічні та культурні події віддзеркалювались у житті України” [1, с. 2.]. Правове становище жінки в Російській імперії, а точніше її безправ'я, з подвійною силою відбивалося в Україні, де до дискримінації за статевою ознакою додавалось ще й національне гноблення. Метою даної статті є з'ясування правового статусу жінки у підросійській Україні та його висвітлення в історіографії ХІХ ст.

Правове становище жінки в Україні з 1842 р. регламентувалось Зводом законів Російської імперії (ч. 1, т. X). Узаконення містили багато суперечливих і застарілих положень, сформульованих ще у ХVІІІ ст. Чого тільки варта ст. 107, яка гласила: “Дружина зобов'язана коритися чоловікові своєму, як главі сімейства, перебувати до нього в любові, повазі й необмеженій слухняності, догоджати йому, виражати йому всяку прихильність...”. Це положення